La răsăritul temniței.
Despre suferință şi revelațiile durerii

Antonio PATRAŞ

Ion D Sîrbu (1919-1989) was one of the members of ***The Literary Circle of Sibiu*** *(appointed in 1943), together with Şt. Augustin Doinaş, Radu Stanca, Ion Negoițescu etc., and Lucian Blaga's favourite disciple. Son of a coal miner, who induced him the belief in the Marxist utopia, he joined the Communist Party in his youth, and he fought as a soldier in the Second World War. The war finished, he returns to the University of Sibiu-Cluj, and attempted to the exams he was left with. After graduation, he becomes Liviu Rusu's assistant in The Aesthetics Department, and a couple of years later, he is already promoted as Associate Professor at The Dramatic Art Institute, Cluj. In 1949, he gets fired, ranked with his former teachers among the "people's enemies", because he stubbornly refuses to act as a "mole" of the Securitate, to write forged notes and to give away his colleagues. Then, Ion D. Sirbu lives on the outskirts of society, assuming anonymity, incessantly spied on by the Securitate and, finally, being sentenced to seven years of prison (1957-1964). As a writer he made himself known mostly throughout his posthumous books, which are the best arguments to count him among the best antitotalitarian writers, for the outspoken ethic value of his works.*

In the specific case of our country, the wholesale publication of diaries, correspondence, memoirs and different documents, shown up after 1989, met with the natural need of the public who wanted to find out the secret and unforged history the totalitarian censorship refused to bring forth for such a long time. Rarely the irrefragable value of these documents is doubled by a similar aesthetic value. There are few "professional" writers who had the inner strength to reject compromise, and correspondingly, to accept isolation and anonymity as facts. That is why, the so-called "pigeon-hole literature" proved to be, with few notable exceptions, pretty thick and unsubstantial. When the precious underground manuscripts of Ion D. Sirbu's works were set into free circulation, the editing and printing event was synonymous with the abolishment of censorship ban. The most important writing pieces are, in fact, the posthumous works, namely the diary, the correspondence and the novel ***Adio, Europa! (Farewell, Europe!)****. They might be taken both as an intellectual's testimony, granted with his flawless, untainted*

BDD-A26 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 3.145.105.105 (2024-04-20 08:05:33 UTC)

behaviour, and as a prose writer's fine expression, perhaps one of the most valuable in Romanian post-war literature.

Goticul Hermannstadt, respirînd profund sub cerul vechimii sale ca sub o polifonică pecete a lui Bach, "cetate a umbrelor", burg medieval a cărui melancolie seduce definitiv călătorul, a fost teatrul predestinat al naşterii Cercului Literar. Într-adevăr, oraşul estetic, cu atmosfera sa central-europeană, romantic-decadentă, a fost un mediu privilegiat pentru formarea intelectuală a tinerilor studenţi ardeleni, de vreme ce, din interminabilele plimbări însoţite de discuţii, nu rareori controversate, s-a cristalizat o exultantă prietenie culturală care, roditoare mai apoi, în plan individual, pentru cei ce au cultivat-o, avea să marcheze un moment important în istoria literaturii române. Dar dintre toţi membrii Cercului Literar de la Sibiu-Cluj, poate nici unul nu a trăit mai dramatic ordalia istoriei, experimentînd pe propria piele răul românesc, decît Ion D. Sîrbu (1919-1989), discipolul preferat al lui Blaga. De aceea am ales să vorbesc, acum, despre acest scriitor cu destin complex, nu înainte de a preciza că şi el a ieşit tot din mantaua Cercului, cu aceleaşi obsesii „euphorioniste" de artă elevată şi de morală aplicată, trăită pe viu.

Fiu de miner, absolvent al Facultăţii de Litere şi Filozofie din Cluj, Sîrbu a aderat la comunism pe timpul cînd partidul era scos în afara legii, încredinţat că păşeşte pe calea cea dreaptă. Drept sancţiune, este trimis pe front (în 1939, la 20 de ani), ajungînd să-şi termine studiile cu mare efort, însă cu rezultate strălucite. Răsplata vine imediat în forma postului la universitatea din Cluj, ca asistent al lui Liviu Rusu la catedra de estetică (în 1946), iar din 1948 e numit conferenţiar la Institutul de Artă Dramatică. Venind chiar comuniştii la putere, lui Sîrbu pare a-i surîde norocul – dar nu pentru mult timp. Pentru a rămîne în sistem, securitatea îi pune condiţii inacceptabile din punct de vedere etic: delaţiunea, denigrarea publică a colegilor şi profesorilor săi. Începea era ticăloşilor. Ca atare, Sîrbu pleacă din Universitate, ca dascăl în învăţămîntul preuniversitar, undeva, în munţi, la Baia de Arieş. Urmărit pas cu pas de ura unor inşi oportunişti de tipul lui Baconsky (figură sinistră a acelor ani), Sîrbu va izbuti abia după moartea lui Stalin să scape oarecum de necaz, angajîndu-se, la recomandarea lui Blaga, ca redactor la Revista "Teatru", în Bucureşti. Nu mult după aceea, datorită articolelor sale lipsite de dogmatism, e suspectat de securitate, urmînd să intre şi el, ca orice om de bună credinţă, în puşcăriile comuniste. Nu întîmplător, metafora Athanorului (politic) apare obsesiv în scrierile sale.

Din 16 septembrie 1957, cînd, după şase luni de anchetă la Ministerul de Interne, scriitorul a fost condamnat la un an de închisoare (la Jilava), el intră fără voie sub tăvălugul unei lumi fundamental absurde[1]. "Lunga sa călătorie în noapte" va dura şase ani, dar coşmarurile în care se vedea trimis înapoi în lagăr au prelungit

[1] „Absurdul primului meu contact cu detenţia: «Banditule, scoate şireturile, cureaua, ceasul, proteza din gură; vino să te tundem; scoate-ţi pantalonii să primeşti 25 de lovituri la cur...». «De ce?» am întrebat eu, total desfiinţat, dar supunîndu-mă. «Fiindcă întrebi!» zise sergentul, şi începu să mă bată." (Sîrbu, 1992: 71)

BDD-A26 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 3.145.105.105 (2024-04-20 08:05:33 UTC)

nedefinit această condamnare. La vîrsta senectuții, înțelepțit, reconsideră însă aspectele benefice ale detenției : „Dumnezeu a fost bun cu mine; (...) ca să mă scape de mai rău, m-a luat de guler şi m-a trimis în puşcărie. Astfel m-a mîntuit de silă şi de ispită, pierzînd totul, dar primind în schimb acest suflet de purgatoriu cu care, în pace şi onor, îi aştept la judecata de apoi pe toți cei care, din frică şi laşitate, au depus împotriva mea la cele trei procese" (Sîrbu, 1992: 202 - 203).

Neacceptînd nici un fel de compromis cu puterea comunistă, Gary (cum îi spuneau prietenii) este condamnat din nou pentru „atitudine duşmănoasă", apoi pentru „delictul de uneltire contra ordinii sociale". Verdictul necruțător - şapte ani de închisoare corecțională, la care se adaugă patru ani de suspendare a drepturilor cetățeneşti, confiscarea averii personale şi a manuscriselor - este pronunțat la sfîrşitul anului 1958, un an mai tîrziu scriitorul fiind părăsit şi de soția sa, față de care va păstra mereu un justificat resentiment. Dacă va fi suferit atunci sau nu, nu ştim; dar printre fragmentele memorialistice ale autorului se găseşte şi următoarea replică de puşcărie a celebrei arii *La donna è mobile*: "La Jilava, marți, venea aşa-zisul *grefier* de la tribunale. Nu intra, striga vulgar la uşița pe care ni se serveau mîncărurile. «Popescu Mihai», auzeam noi; «prezent», răspundea P. M., un bărbat frumos care, de ani de zile, îşi ascundea cu discreție dragostea față de femeia de acasă. «Ce este?» întreba acesta. «Iscăleşte aici: te-a lăsat curva!». Popescu iscălea. Tremurînd. După ce îşi relua locul în pat, toată lumea constata că, numai în cîteva clipe, a devenit un biet moşneag" (Sîrbu, 1991: 214).

În 1959 e transferat la Gherla; i se cere să îl denunțe pe Blaga şi refuză. Regimul îi va fi înăsprit în consecință[2]. Iar în anul următor se află în colonia de muncă Salcia, unde îi întîlneşte pe Alexandru Paleologu, Al. Zub şi Sergiu Al.-George. Cu toți, dar mai cu seamă cu celebrul indianist, va lega o prietenie durabilă. Evocînd această perioadă, Alexandru Paleologu schițează un surprinzător şi complex portret al fostului său coleg de detenție: „Avea talentul ăsta de povestitor extraordinar, truculent (...) şi un foarte mare bun simț lexical. (...) Avea un dar al rîsului uriaş". Ținea conferințe colegilor de celulă despre Blaga şi despre filosofia culturii şi se angaja în „conversații pasionante şi din ce în ce mai comprehensive". Îşi revelase celor din jur, în grelele condiții de puşcărie, "însuşirea de a fi un domn"[3]. Dacă „inteligența lui extraordinară" l-a ajutat să suporte şi să depăşească interior frustrările detenției, aceasta nu înseamnă, totuşi, că experiența n-a fost, pentru el, una traumatică: „În puşcărie mi se părea nebun acela care uita, pentru o clipă măcar, că e în puşcărie şi că problema problemelor nu poate fi alta" (Sîrbu, 1992: 193). Pentru a obține foaia de hîrtie pe care să facă o cerere de recurs,

---

[2] Vezi Oprea (2000). În capitolul *Romanul vieții. Biografia unui proscris*, autorul utilizează numeroase surse documentare, aducînd detalii prețioase pentru clarificarea unor date insuficient cunoscute. Pentru perioada detenției scriitorului, exegetul citează din *Cartea Albă a Securității* mărturii ale unor foşti colegi de puşcărie.

[3] Alexandru Paleologu, *Ion D. Sîrbu – restituiri*, interviu acordat lui Antonio Patraş, publicat în "Jurnalul literar", nr. 15-16/1998, şi, ulterior, în vol. *Politețea ca armă*, Cluj, Ed. Dacia, 2000, p. 117-127.

BDD-A26 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 3.145.105.105 (2024-04-20 08:05:33 UTC)

intră în greva foamei. Reuşeşte. Îşi clamează completa nevinovăție. Zadarnic: teza de doctorat a tovarăşului Andrei Băleanu îl incrimina fără drept de apel - era un „burghez negativist şi reacționar”[4].

Anul 1961 îl găseşte în lagărele de muncă (Grindu, Salcia, Periprava) distrofic, cîntărind patruzeci şi nouă de kilograme. La Strîmba, în Balta Brăilei, coleg de celulă cu Sergiu Al.-George, face politică ecumenică şi discută aprins despre creştinismul originar, dinaintea Schismei. Ca urmare, de Paşti, încarceraţii sărbătoresc miracolul Învierii printr-o slujbă de mare ținută spirituală, în cinci limbi, cu liturghie şi cor *sotto voce*. Momentul înălțător rămîne în memoria scriitorului ca o sursă de energie şi de putere de rezistență:

„*Am dus cu ortodocşii, catolicii, greco-catolicii şi trei categorii de protestanți, timp de trei luni de zile, nişte tratative eucharistice; am pledat pentru UNIREA creştinilor. (...) Rezultatul: Paştile (...) le-am sărbătorit împreună. Un sobor de cinci preoți (mari în grad) a oficiat o liturghie veche în limba greacă. Corul a cîntat pe rînd în greacă, latină - doar la sfîrşit în limba română. (...) Predică nu s-a ținut; doar prin consens, eu, ca mirean, mi-am exprimat bucuria de a fi fost martorul unui miracol. (...) Aveam cinci turnători printre noi; au fost atît de întorşi pe dos, că au renunțat să-şi facă cuvenitele delațiuni. În memoria celor care au participat la acest, pentru unii, sublim (pentru alții ridicol act creştinesc) moment, s-a împămîntenit expresia Unirea de la Strîmba*” (Sîrbu, 1998: 81).

În acelaşi an aveau să-l părăsească, pe rînd, „cei doi Lari ai sufletului” său: tatăl şi Blaga. Gary lucra acum la tăiat stuf în Deltă, sub soare şi sub crivăț, tîrîndu-şi opincile improvizate din anvelope vechi legate cu sîrmă pe „miriştea desfundată şi tăioasă ca sticla”, mîncînd pe întuneric, într-o baracă umedă şi murdară, bătut întruna, neîngrijit, “ca o fiară”[5]. Fără a o şti, rămăsese cu mult mai singur în lumea spectrală şi roşie. Dar, devenit mai curat şi mai înțelept, a transformat pedeapsa într-o ocazie de regăsire interioară şi de limpezire a sensurilor: „(...) pentru mine Jilava este un tărîm inițiatic egal cu Delos, Oxford sau Harvard, iar tăiatul stufului mi se pare egal cu stagiul Yoga al marelui dispărut Mircea Eliade. Spiritual fericit şi fremătînd de intuiții şi revelații (prin post şi meditație) n-am fost decît acolo” (Sîrbu, 1994).

Face carceră la Periprava, în 1962, pentru că ținuse conferințe despre Blaga, apoi o grevă eşuată se soldează cu pedeapsa de a mînca în genunchi. Toate acestea le consideră accidente; libertatea sa spirituală era un bun cîştigat şi nu putea fi diminuată prin nici o corecție: „...culmea, ne-am dat seama că şi paznicii noştri, şi ministerul din Capitală, chiar şi ruşii din Kremlin, tot în genunchi îşi consumau arpacaşul post-revoluționar” (Sîrbu, 1991: 96).

---

[4] Idem, *Post festum. Addenda...* , o completare, după ani, făcută de autor la articolul său nepublicat din 1957 ca răspuns la acuzațiile aduse de Andrei Băleanu, H. Zalis, H. Bratu ş.a., în vol. Ion D. Sîrbu, *Scrisori către bunul Dumnezeu* (pagini de jurnal, corespondență cu Horia Stanca, Liviu Rusu, Eta Boeriu, Ion Vartic etc.), Cluj, Biblioteca Apostrof, anul VII, nr. 12/1996, p. 182.

[5] Episodul apare, în haină ficțională, în romanul *Adio, Europa!*, Bucureşti, Ed. Cartea Românească, 1997 (ed. a II-a), p. 443-446.

BDD-A26 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 3.145.105.105 (2024-04-20 08:05:33 UTC)

În 1963 începe grațierea deținuților politici. Ion D. Sîrbu avea patruzeci şi patru de ani. Multe dintre experiențele lagărului se vor transforma în obsesii literare, prezente şi în memorialistica, şi în creația sa ficțională – în romanul *Adio, Europa!*, de exemplu, autorul reconstituie, în culori vii, atmosfera universului concentraționar, evocînd fapte autentice, ca moartea absurdă a lui N. Paloş, a cărui vină fusese doar aceea de a fi purtat în viața reală numele folosit uneori ca pseudonim de tînărul gazetar de la ziarul „Patria" în unele articole (din 1945-1946) mai puțin aliniate dogmei oficiale. Această amintire îl va bîntui pe Sîrbu mereu - pe patul de moarte îi cere Mariei Graciov (1996: 65) să restabilească adevărul evenimentelor, să spele memoria lui N. Paloş care, sub tortură, „recunoscuse" că el ar fi fost autorul articolelor incriminate. Această aventură a cunoaşterii morții scriitorul o valorifică, profund, abia în libertate, cînd ajunge să vadă închisoarea ca un *theatrum mundi*: „... dintre toate metaforele politice, puşcăria mi se pare cea mai revelatorie imagine, în mic, a ceea ce este societatea noastră, în mare" (Sîrbu, 1992: 178).

După eliberare, Ion D. Sîrbu se întoarce în colonia minerească a părinților şi strămoşilor săi. Negăsind de lucru, intelectualul care fusese, cîndva, „cel mai tînăr conferențiar universitar din țară" devine „cel mai bătrîn vagonetar din mina Petrila". După două luni de muncă în subteran, se transferă la Teatrul de Stat din Petroşani pe postul de „şef serviciu producție" (începînd cu 1 ianuarie 1964).

În august 1964 este trimis la Craiova cu domiciliu forțat. Acolo, ajunge secretar literar al Teatrului Național sau, după propria afirmație, „un iobag cu dosar şi diplome, acceptat în Isarlîk pentru reabilitare şi pocăință" (Sîrbu, 1997: 37). Celula lui era acum mai largă şi fără ziduri vizibile, însă gratiile elastice nu-l slăbeau din strînsoarea lor. Singur, izolat, simțindu-se bătrîn şi jefuit de ani buni din viață, fostul om de lume, conviv şi amator de dispute colocviale, devine un marginal fără voie, practicînd fuga de societate şi de memorie. Îi trebuia un sprijin. Îl va găsi în persoana Elisabetei Afrim, cu care se căsătoreşte la 5 ianuarie 1965, fără obişnuitele tatonări, fără mare entuziasm, chiar fără o suficientă cunoaştere reciprocă. S-a "aruncat" în acest mariaj, el, cel care ştia din precedenta experiență cîtă suferință poate aduce cu sine o căsătorie făcută pripit. Iată cum evocă soția sa, peste ani, acest moment:

„*Nu ne-am agreat, avea un neastîmpăr, o nelinişte care mă irita. (...) Într-o zi l-am oprit la masă. (...) M-a cerut în căsătorie netam-nesam (nu spun cum a formulat cererea!). Cum credeam că o face cu uşurința cu care-şi schimba iubitele, i-am răspuns afirmativ, făcînd pe «glumeața». (...) Ne-am căsătorit, avînd ca unic martor la oficierea căsătoriei pe soacra mea. (...) Mai mult, am întîrziat la ceremonia de la Consiliul Popular (...). Biata mea soacră, ca, de altfel, şi bietul meu viitor soț, au trăit mari emoții crezînd, poate, că m-am răzgîndit. Drept care, atunci cînd am apărut la orizontul străzii pe care mă aşteptau, am auzit slobozindu-se din plămînii Sîrbului un « Te bag în ... mă-tii!* »"[6].

[6] Valeriu Cristea în dialog cu doamna Elisabeta Sîrbu, în "Caiete critice", nr. 10-12/ 1995, p. 24-25.

BDD-A26 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 3.145.105.105 (2024-04-20 08:05:33 UTC)

Căsătoria se va dovedi salvatoare pentru Gary, care va recunoaşte inteligenţa, înţelepciunea şi bunătatea soţiei sale: „Dumnezeu a fost bun şi milos cu mine, mi-a adus la picioare o soţie divină (pe care nu o merit)" (Sîrbu, 1991: 67). „Lizi" devine Olimpia, „Limpi" (în romanul *Adio, Europa!* şi în paginile jurnalului şi corespondenţei), sau „isarlîka mea Xantipă", probabil datorită apetenţei pentru spumoasele certuri de bucătărie, pe care soţul le califica drept „perle de literatură orală".

Munca de secretariat literar îl confiscă: „... M-am dăruit acestei meserii, am făcut ordine, am adunat o arhivă, am pus bazele unui muzeu al acestui teatru. (...) Am îngropat zece ani de matură viaţă între aceste nobile ziduri" (Velea, 1994: 92). Participă la întemeierea Societăţii Culturale "Ion Luca Caragiale", la organizarea unor micro-festivaluri Shakespeare, Molière, Goldoni, Camil Petrescu, coordonează o serie de conferinţe experimentale în genul "prelecţiunilor" Junimii, cu invitaţi, susţinînd el însuşi numeroase expuneri, pe teme diverse (*Începuturile teatrului românesc, Începuturile poeziei româneşti, Teatrul antic, Poezia greco-latină, Teatrul în Evul Mediu, Poezia în Evul Mediu, Poezia Renaşterii, Teatrul lui Alecsandri, Hasdeu, Eminescu, Teatrul istoric românesc, Teatrul ca formă de filosofare, Poezia lui Lucian Blaga, Radu Stanca, poet şi dramaturg, Etapele dramatice ale lucidităţii: Don Quijote, Faust, Hamlet, Rainer Maria Rilke-poetul cunoaşterii şi contemplaţiei, Triunghiul magic autor-regizor-actor, Molière, comediantul*). Publică în reviste ("Ramuri", "Luceafărul" etc.) texte despre teatru, scrie cîteva scenarii cinematografice, nefinalizate, unele fiindu-i, după propriile mărturisiri, „furate" (Sîrbu, 1996: 115).

Începînd de acum, timp de mai bine de un deceniu, se dedică teatrului, scriind şi numeroase piese, drame şi comedii, dintre care de valoare notabilă sînt: *Arca bunei speranţe*, *Pragul albastru*, *Sîmbăta amăgirilor*, *Bieţii comedianţi* sau *Plautus şi fanfaronii*. Ion D. Sîrbu devine un autor jucat, mai ales în teatrele de provincie. Este din nou implicat în viaţa literară, dar practică, terapeutic, fuga de memorie (Oprea, 2000: 33). Libaţiile prelungite îi dau aerul unei „epave în derivă"; adoptă o ironie incomodă, şfichiuitoare, care nu mai este, ca în tinereţe, născută din neastîmpărul spiritului şi din plăcerea vorbei de duh, ci din defularea nemulţumirilor şi din sentimentul ratării. Sfaturile lui Sică Alexandrescu – „Nu ai voie să umbli murdar, nebărbierit, obosit. Luptă! Nu îmi place cum arăţi acum, dar ştiu că pe dinăuntru ascunzi ceva rar şi preţios"[7] - relevă o stare de fapt consemnată, retrospectiv, şi de Alexandru Paleologu: „Gary avea un fel de beţie transpirată şi acrită, plină de resentimente care se expectorau în starea asta, ceea ce îl făcea destul de greu asimilabil în diverse grupuri. El provoca nu scandaluri, ci mici indispoziţii, cu nişte replici mai iritate. Aveai impresia că suferă de o insatisfacţie..."[8]. Ion D. Sîrbu a suferit, într-adevăr, pînă în ultimul deceniu de viaţă, de insatisfacţia de a nu se fi mărturisit, de a fi fost necunoscut, de a nu fi

[7] Ion D. Sîrbu, *Legăturile mele sentimentale cu Braşovul,* în Velea, 1994: 53.
[8] Alexandru Paleologu, art. cit., în "Jurnalul literar", nr. 15-16/1998.

BDD-A26 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 3.145.105.105 (2024-04-20 08:05:33 UTC)

recuperat pozitiv experiența detenției („anii puşi la C.E.C."), a marginalizării, a domiciliului forțat.

Comportamentul său incomod şi inadaptarea, resimțită frustrant, din anii '70, căderea psihică din preajma pensionării (1973), repetatele internări în diverse spitale de psihiatrie (Bucureşti, Podari, Craiova), insomniile, amnezia, crizele de tristețe furioasă, recurentul gînd al sinuciderii sînt tot atîtea zbateri ale unei conştiințe vii şi active, simptome ale unei lucidități tăioase, neadormite. Ion D. Sîrbu nu putea fi - niciodată n-a putut fi - altfel decît foarte sincer cu sine însuşi, lucid "pînă la sînge" şi inapt de compromisuri.

În august 1977 este „reținut şi tratat ca un hoț de cai" de Securitate; de atunci nu va mai scăpa de obsesia bătăii în uşă - simptom caracteristic al victimei[9]. „Tratamentul" la care fusese supus se datora grevei minerilor din Valea Jiului. După moartea mamei (1975), scapă, printr-o minune, de cutremurul nimicitor din martie '77 grație reacției viscerale pe care o are la întîlnirea cu fostul său delator, Baconsky, în Bucureşti[10]. Trăind mereu cu gîndul sinuciderii, reuşeşte, miraculos, să se salveze prin scris, considerat acum "o medievală *ars bene moriendi*". În '78 notează, copleşit de disperare în fața aberantului cult al „persoanei" impus de Ceauşescu: „Murim (...) fiindcă ni s-a terminat țara, fiindcă ne părăseşte limba, fiindcă nu am fost vrednici să murim de gît cu primul fes agitator care a declarat (...): «Iată, eu sînt cel mai iubit fiu al acestui popor!». Avem soarta pe care o merităm" (Sîrbu, 1997: 161-162). Se simțea definitiv pierdut. La şaizeci de ani, în 1979, îşi purta, scîrbit şi gîrbov, crucea. Era pe vremea aceea, probabil, după cum remarca Valeriu Cristea, „cel mai puternic caracter cu care se poate mîndri breasla noastră literară"[11].

Anul 1980 îl găseşte „singur şi pieziş", făcînd bilanțuri catastrofale: dusese - susținea în momentele sale de furie autonegatoare - o existență de melc retras în cochilie, fusese privat de şansa iubirii, a bogăției, a călătoriilor şi a sincronizării cu timpul în care a trăit. Trădat de prima soție, de cei mai buni prieteni, ocolit de interesul Atotputernicului, privat de frumoasa bibliotecă din tinerețe, de manuscrisele şi fişele sale, viața îi apare ca o sumă de nostalgii şi regrete, unele ingenue – „N-am văzut marea decît în filme" –, altele ironic-persiflante – „nu l-am cunoscut pe Călinescu"[12]. Mai mult chiar, scriitorul se plînge de concurența

---

[9] *Să nu uit...*, scrisoare-confesiune adresată lui N. Carandino, datată 27 sept. 1973, în Sîrbu, 1996: 185-195.

[10] Conform mărturiilor scriitorului din interviul cu Ionel Jianu (din 1989, cu puțin înaintea morții), *Eu l-am văzut pe Blaga plîngînd...*, în Velea, 1994: 123-124.

[11] Valeriu Cristea, *Singur în oceanul de proză*, în "Caiete critice", ed. cit., p.103.

[12] „N-am călătorit, nu am fost bogat, n-am avut femei prea frumoase, n-am fost înțeles şi nu prea am înțeles vremea şi vremurile mele. Am trăit într-o cochilie intelectuală, nu pentru că mi-era frică de frig, ci pentru că cineva mă tot lovea peste coarne. N-am văzut Marea decît în filme, n-am fost la Paris, nu l-am cunoscut pe Călinescu. Războaiele le-am făcut, le-am cîştigat; bătăliile mele le-am pierdut, toate. Copiii mi-au murit, soția m-a părăsit, casa părintească a ars (în ziua înmormîntării). Volumele de proză au fost date la *topit*; piesele aruncate la coş; filmul declarat rebut. Fişele arse; publicațiile vechi, la fel ... Prietenii mei cei mai buni m-au trădat. Cu Dumnezeu sînt într-o

BDD-A26 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 3.145.105.105 (2024-04-20 08:05:33 UTC)

neloială pe care i-o făcea "un oarecare Petrini", copiindu-i fără sfială destinul: „Iată caricatura unui Candid valah, ea poate fi imaginată la Mogoşoaia, şi fără nici o greutate, seamănă leit cu viața mea. E atît de banală existența pe care am dus-o, încît chiar şi Literatura mi-a luat-o înainte. Înainte de a o povesti cuiva, am fost deja inventat" (Sîrbu, 1994: 144). Ceea ce nu realiza modestia fiului de miner era caracterul exemplar al vieții sale: nu era un ins banal, ci unul exponențial, a cărui evoluție marca etapele unei paradigme a rezistenței eroice antitotalitare. Romanul lui Preda îl validează pe Ion D. Sîrbu, o dată în plus, ca model al intelectualului consecvent cu sine, în ciuda opresiunii comuniste.

Privind înapoi, fără mînie, ajunge la concluzia că "tot ce am scris nu e decît o simplă Prefață: prefață la marea operă de artă, care a fost biata mea viață"[13]. Şi acum, în pragul senectuții, se declară un "dascăl prin vocație"; îl preocupă, încă, proiectele unor sinteze şi eseuri despre "real şi ficțiune, adevăr şi iluzie, viață şi vis"[14]. Sacrificiul, suferințele îi apar zadarnice, inutile: "... am purtat o cruce, nimănui nu i-a folosit, nimeni nu a observat-o, am purtat-o şi o port fiindcă asta mi-e datoria"[15]. Obsesia morții îl bîntuie tot mai acut.

Observă, cu ironică tristețe, cum alimentația "rațională" ajunge să favorizeze, mai mult ca niciodată, postul şi meditația întregului popor - dar masele, rezistente la metafizică şi lipsite de demonul cercetării, convertesc mistica în dresaj şi elevarea spirituală în frică şi nebunie. Lucid, Ion D. Sîrbu formulează pronosticuri politice extrem de adînci, pe care realitatea le va îndreptăți, fatalmente, ulterior: „... chiar dacă am tăcea un secol de acum încolo, nu vom putea face ca pămîntul acesta să uite nebunia aplauzelor şi a uralelor la care am ajuns prin dresaj, selecție şi frică" (Sîrbu, 1997: 465).

Ochiul ager al fostului şi actualului ilegalist, comunist desolidarizat şi "reacționar burghez", văzuse născîndu-se, în mijlocul mulțimii, monstrul cu o mie de capete şi fără nici un chip - "omul nou". Maladia, instalată în toate păturile societății, muşca aprig din ființa tot mai slăbită a ceea ce fusese cîndva civilizația tradițională românească. Este ceea ce Ion D. Sîrbu va numi, inspirat, "murirea".

Exasperat, va căuta în îndepărtatul Apus sensurile uitate ale vieții şi morții. O mult visată călătorie - grație unei burse D.A.A.D. - prin Franța, Germania, Danemarca, Belgia, Olanda şi Elveția (în 1980-1981) se sfîrşeşte cu o teribilă dezamăgire, confirmînd, încă o dată, o maximă folosită de scriitor cu diverse prilejuri: „Orice vis se răzbună!". Occidentul nu oferă nici un răspuns incertitudinilor sale, pelerinul e nevoit să constate că zeul lipseşte şi că altarul e gol, că Pythia şi-a pierdut auzul şi glasul. Lumea civilizată îi apare total, criminal

---

corespondență bizară şi capricioasă, pădurile le-am uitat, copilăria o regăsesc numai în somn. Moartea se apropie ca o țigancă hoață şi urîtă. În fiecare zi sună la uşă ... şi fuge." (Sîrbu, 1994: 24).

[13] *Şantier dramaturgic*, în "Teatrul", nr. 9/ 1980, p. 28. Textul a fost publicat postum în Sîrbu, 1994:105-106.

[14] Idem, *Păpuşile lui Eustațiu Gregorian*, în "Teatrul", nr. 12/1980, pp. 19-21; textul a fost publicat postum în Sîrbu, 1996: 98-105.

[15] Ion D. Sîrbu către Dorli Blaga, în "România literară", nr. 40/1990.

BDD-A26 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 3.145.105.105 (2024-04-20 08:05:33 UTC)

dezinteresată de suferințele acelor țări al căror destin fusese pecetluit la Yalta: „Nu pot să neg impactul dureros ce l-am încercat în scurta mea întîlnire cu *burghezia* Occidentului. Disproporția între măreția şi bogăția bibliotecilor şi librăriilor lor şi meschinăria (cinică, ignorantă, egoistă şi distantă) cu care iau cunoştință de durerile şi suferințele noastre" (Sîrbu, 1992: 72). Paul Goma, întîlnit la Paris, îi face invitația de a rămîne acolo. Sîrbu refuză exilul. Ceea ce cîştigase în treizeci de ani de suferință era virtutea rarissimă, nobilă, de "a gîndi în lanțuri, prin lanțuri, contra lanțurilor" – „Ion D. Sîrbu, singurul carpato-dunărean care, într-adevăr, avea o treabă *acasă*", afirmă Paul Goma, după lectura literaturii "de sertar" a exilatului din Craiova-Isarlîk[16].

Într-o scrisoare către familia Boeriu, Gary constată, retrospectiv, că voiajul său peste hotare fusese, de fapt, un prilej de autocunoaştere. În acelaşi sens, notează în jurnal: „În cele trei luni în care am circulat prin Apus (...) am simțit tot timpul că îmi lipseşte ceva esențial (...). La întoarcere abia, mi-am dat seama că - în conformitate cu *starea mea de rumânie* continuă, de-a lungul a cinci decenii de marginalizare şi urgisire, mi s-a format un fel de reflex condiționat, la nivelul funcțiunilor mele spirituale (...). Nu pot dansa decît ca ursul românesc, pe tipsie fierbinte" (Sîrbu, 1991: 218).

Cele trei luni în Vest îl transformă, oferindu-i şansa înțelegerii misiunii sale, declanşînd acea impresionantă energie creatoare din ultimii ani ai vieții. După cum îşi aminteşte Alexandru Paleologu, semnele acestei „transformări" ajung să se răsfrîngă şi în exterior:

„*S-a întors din Occident transfigurat (...), a devenit dintr-o dată, iarăşi, un tip aerisit, plăcut, jovial şi îngrijit (...), cu lenjerie frumoasă, curată, bine călcată, prezentabil. Figura lui de mare rîzător era a unui om bine dispus, care a apucat să vadă ce a vrut foarte mult şi nu spera. A fost ca o a doua naştere*"[17].

"Renaşterea" aceasta se datorează, însă, nu atît plăcerii de a fi văzut cu ochii lui minunile civilizației apusene - pentru că ar fi putut rămîne în Occident, dar n-a făcut-o -, cît sentimentului presant că trebuie să scrie, aici, despre experiența sa, că este important să se achite de obligația morală față de posteritate, față de propria sa vocație.

Reîntors acasă, îşi reactualizează şi defineşte precis "ideile obsedante" - cum ar fi dispariția culturii populare tradiționale. Anunță, în tonalitatea apocaliptică a lui Nietzsche: "Satul a murit, veşnicia nu mai are unde să se nască!". Vede *Miorița* nu ca pe o expresie a existenței pastorale a poporului nostru, ci ca pe o „liturghie a morții țăranului" şi ca „un prohod al lumii acestuia". Găseşte, în sine, resurse inepuizabile, scrie cîte zece ore pe zi – „lucrez continuu la cel mai bun roman românesc", îi mărturiseşte lui Virgil Nemoianu (Sîrbu, 1994: 90).

Corespondența devine pentru Ion D. Sîrbu singura formă de comunicare, se izolează, zelos, în singurătatea sa şi lansează în eter mesaje de speranță şi

[16] Paul Goma, *Scrisoare deschisă către Alexandru Paleologu*, în "Jurnalul literar", nr. 19-20, oct. 1998.
[17] Alexandru Paleologu, art. cit., în "Jurnalul literar", nr. 15-16/1998.

BDD-A26 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 3.145.105.105 (2024-04-20 08:05:33 UTC)

înțelegere: „Şi tot mai des scriu scrisori de dragoste către bunul Dumnezeu. Sper să le primească. Sper să mă creadă. Sper să mă ierte…” (Sîrbu, 1991: 191).

I se publică (în 1982) volumul de teatru *Arca bunei speranțe*, în care include şi un substanțial autoportret - *În loc de autobiografie* -, considerat de Ioanichie Olteanu “cea mai bună dramă din volum”. Sărac şi glorios - obține Premiul Academiei Române, dar cartea nou apărută nu-i aduce nici un venit, deşi se epuizase imediat, întrucît piesele fuseseră deja jucate (şi retribuite, în trecut) de diverse teatre din țară -, e mîndru să-şi anunțe prietenii că a terminat prima parte din romanul testamentar *Adio, Europa!*. Simțind apăsarea timpului, scrie, cu o febrilitate disperată: “*Candid*-ul meu, care mă chinuie şi mă fericeşte; (...) mi-e frică să nu-mi pierd mințile, uneori efortul de concentrare e atît de intens, încît mă suspectez de o uşoară ieşire de pe fix” (Sîrbu, 1994: 104). Sclav exaltat al literaturii, mărturiseşte: „Trăiesc în măsura în care mai citesc şi mai scriu” (Sîrbu, 1994: 79). Şi scrie, pentru sertar, pe lîngă romanul amintit, şi un foarte interesant şi cutremurător jurnal, confesiune pe sute de pagini, zgîriată “pe tencuială”, cum ar fi spus Arghezi, timp de aproape un deceniu, şi nenumărate epistole, parțial recuperate şi publicate postum.

Îmbătrînit şi însingurat, „se mută cu totul în literatură”, trece „cu arme şi bagaje” în „oceanul de proză”. Consideră teroarea comunistă o maladie inventată şi întreținută de marile puteri, şi defineşte, cu amar sarcasm, popoarele roşii: „noi sîntem leucocitele Europei”, „sîntem doar nişte numere inutile” (Sîrbu, 1991: 44). Dialoghează cu „larii şi penații” săi din ceruri - Blaga, Onisifor Ghibu, Sergiu Al.-George, Radu Stanca -, cărora li se alătură, în 1984, cea mai dragă prietenă a sa, Eta Boeriu. Se roagă mult şi scrie cît poate - “oro et laboro”, notează în jurnal -, făcînd literatură ca “pregătire pentru moarte”.

În 1985 i se publică volumul de comedii-eseu *Bieții comedianți*, după ce, anterior, îi apăruseră nuvelele scrise în tinerețe, în volumul *Şoarecele B. şi alte povestiri* (1983). În toamna aceluiaşi an, Ion D. Sîrbu termină romanul *Adio, Europa!*, cea mai virulentă satiră la adresa comunismului din literatura noastră. Primeşte, pe lîngă Premiul Academiei, Premiul Uniunii Scriitorilor, Premiul revistei “Ramuri” ş.a., distincții care nu prea îl interesează: „Am obținut toate premiile mari posibile în țara mea. (...) Dar am o glandă a nefericirii care secretă îndoieli şi critică” (Sîrbu, 1994: 386). I se pare mai important să corespondeze, să consoleze epistolar soțiile prietenilor dispăruți şi să mai dea semne de viață prietenilor vii. Bolile îl împovărează fizic, dar scrisul îl ține “în stare de dragoste” în mijlocul fricii generalizate.

Văzînd în politica de reformă (*perestroika*) şi transparență (*glasnost*) a lui Gorbaciov semnul unei posibile destinderi şi în propria țară, Ion D. Sîrbu depune, în 1986, la Editura Cartea Românească, romanul *Lupul şi Catedrala*; trecut „ca o cărămidă fierbinte” din mînă în mînă, textul este definitiv refuzat în 1987. Pentru a nu pierde locul în “plan”, scrie, într-un timp scurt, romanul “pentru copii şi bunici” *Dansul ursului*, publicat în 1988. Cizelează „caietele robului Deziderius Candid”, proiectează o carte de memorii despre Blaga şi o alta despre tatăl său, o carte

BDD-A26 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 3.145.105.105 (2024-04-20 08:05:33 UTC)

pentru copii, trei "nuvele cinematografice despre Război" etc. Dar nu are încredere că i se va da timp să le ducă la bun sfîrşit pe toate. Are mai mare încredere în vizita lui Gorbaciov din 1987 şi speră că Dumnezeu va interveni, în sfîrşit, pentru a salva lumea de comunism. Citeşte, cu durerea de a-i fi descoperit atît de tîrziu, mari autori: Ionesco, Revel, Koestler, Zinoviev, Soljeniţn etc. I se umple sertarul cu manuscrise nepublicate şi simte că şi-a înălţat, cu trudă supraomenească, acel "monumentum aere perennius". Îi scrie Marianei Şora: „Spune-i şi asta (lui Ion Negoiţescu, n.n.): «cred că Sîrbu are o operă. Va fi postumă, dar va fi o operă!»"[18].

Atît de aşteptatul „dezgheţ" rusesc nu ajunge, însă, la fel de repede în ţara noastră precum "înghețul". Aici aerul este tot mai rece şi rarefiat, se respiră mai puţin oxigen şi mai mult cult al „persoanei" celui mai iubit fiu al poporului. În 1988, Sîrbu apare pe listele Securităţii, printre alţi scriitori care refuzaseră să colaboreze la un volum omagial: "... Înainte de a muri, voi declara oftînd: «Ferice mie, mor fără să-l fi aplaudat!»" (Sîrbu, 1992: 159). De Paşti, în acelaşi an, termină *Jurnalul*, subintitulat „roman politic" şi "de aventuri periculoase". *Dansul ursului* nu place nici publicului, nici criticii. E iremediabil trist şi obsedat de ideea sinuciderii. Dar moartea nu-l va lăsa să aştepte prea mult: în noiembrie i se descoperă un cancer la gît; suportă, stoic, operaţia şi citostaticele, îşi ia rămas-bun de la prieteni în scrisori demne şi împăcate. Îi trimite lui Alexandru Paleologu, spre păstrare şi eventuală publicare, preţiosul său testament, cea mai valoroasă piesă din averea sa – romanul *Adio, Europa!* – şi, în 17 septembrie 1989, cu gîndul la prietenii săi din cer care-l aşteaptă „agitînd steguleţe", moare frumos – aşa cum scria în *Jurnal* – „ca un lup în faţa unei visate Catedrale". Evenimentul trece aproape neobservat. Doar vechiul său amic, Horia Stanca, semnează cîteva rînduri în „Ramuri" şi „România literară". Cercul se închisese la vremea potrivită şi era curat şi neştirbit, aşa cum şi-o dorise întotdeauna Gary.

Bibliografie

Graciov, Maria, 1996, *Foarte bun, foarte nepublicabil*, în volumul Ion D. Sîrbu, *Cu sufletul la creier*, Editura Fundaţiei Culturale „Ion D. Sîrbu", Petroşani

Oprea, Nicolae, 2000, *Ion D. Sîrbu şi timpul romanului*, Editura Paralela 45, Piteşti

Paleologu, Alexandru, *Ion D. Sîrbu – restituiri*, interviu acordat lui Antonio Patraş, publicat în „Jurnalul literar", nr. 15-16/1998, şi, ulterior, în volumul *Politeţea ca armă*, Editura Dacia, Cluj, 2000, p. 117-127.

Sîrbu, Ion D., 1994, *Obligaţia morală*, Editura Fundaţiei Culturale „Ion D. Sîrbu", Petroşani

Sîrbu, Ion D., 1994, *Traversarea cortinei* (corespondenţă cu Virgil Nemoianu, Ion Negoiţescu, Mariana Şora etc.) Editura de Vest, Timişoara

Sîrbu, Ion D., 1996, *Între Scylla şi Carybda*, Editura Fundaţiei Culturale „Ion D. Sîrbu", Petroşani

[18] Ion D. Sîrbu către Mariana Şora, Craiova, 5 sept. 1987, în "Caiete critice", nr. 10-12/1995, p. 40.

BDD-A26 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 3.145.105.105 (2024-04-20 08:05:33 UTC)

Sîrbu, Ion D., 1997, *Adio, Europa!*, ediția a II-a, Editura Cartea Românească, Bucureşti
Sîrbu, Ion D., *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, vol. I (1991) şi vol. II (1992), Editura Scrisul Românesc, Craiova
Sîrbu, Ion D., *Scrisori către bunul Dumnezeu* (pagini de jurnal, corespondență cu Horia Stanca, Liviu Rusu, Eta Boeriu, Ion Vartic etc.), Cluj, Biblioteca Apostrof, anul VII, nr. 12/1996, p. 182.
Sîrbu, Ion D.,1998, *Iarna bolnavă de cancer* (scrisori către Deliu Petroiu, Mina şi Ion Maxim şi Delia Cotruş, organizate într-un "roman epistolar" de Cornel Ungureanu), Editura Curtea Veche, Bucureşti
Velea, Dumitru (editor), 1994, Ion D. Sîrbu, *Atlet al mizeriei*, Editura Fundației Culturale „Ion D. Sîrbu", Petroşani

BDD-A26 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 3.145.105.105 (2024-04-20 08:05:33 UTC)